

SZÉCSÉNYI LÁSZLÓ:

A VÁLTÓELMÉLETEKRŐL

PÉCS, 1991.

BEVEZETÉS

Váltójogi elméleteken a váltónak és a váltójogi nyilatkozatoknak jogi természetéről felállított nézeteket értjük. A jogtudományt már a XIV. századtól kezdve foglalkoztatja ez a probléma; annak a kérdése, miből is származik a különleges váltói kötelezettség. Erre vonatkozó vélemények már Durantis († 1296), Rolandinus († 1300), Calderinus († 1399), Balducci Pegolotti (La practica della mercatura, 1343 k.) munkáiban vitáztak, kiteljesedésüket pedig a XIX. század folyamán érték el.¹⁾

A magyar váltójogtudomány nem vált alkotó részesévé ennek az egyetemes dogmatikai vitának, ennek ellenére nagy súlyt fektetett az elméletek szintetizálására, átültetésére.²⁾

A váltó elméletek jelen felelevenítése elsősorban jog(tudomány)történeti jelentőséggel bír. Magyarországon a váltójogi gondolkodás a XIX. századtól fogva van jelen,³⁾ a századfordulón már jogtudósok, publikációk széles palettája jelezte a jogág nemzetközi élvonalba tartozó hazai művelését. A 30-as évektől stagnált, majd a világháború alatt csökkent az e tárgyú kiadványok megjelenése. A szocialista társadalmi berendezkedés megsemmisítette, vagy a perifériára szorította a tervgazdaságtól idegen kereskedelmi-, és értékpapírijogot⁴⁾,

1) Áttekintésüket ld. elsősorban: Grünhut: Zur Theorie des Wechsels (Zeitschr. für das Privat u. öffentl. Recht, 19.), Lehmann H.O.: Lehrbuch des deutschen Wrechts., Stuttg. 1886., Kuntze: Deutsches Wechselrecht, Lipcse 1862., Hartmann: Das deutsche Wechselrecht, Berlin 1869., Thöl: Das Handelsrecht II. 1847. Wahl: Traité theorique des titres au porteur, Párizs 1891.

2) Legfontosabb hazai munkák: Karvassy: A váltójogtan... Pest, 1872., Degen: A váltó történelme különös....Pest, 1870., Nagy Ferenc: A magyar váltójog kézikönyve, Bp., 1910., Bozóky: Magyar váltójog, 1926. Pécs, Kuncz: Kereskedelmi és váltójog Bp., 1934.

melynek felélesztése szorosan kapcsolódik a rendszerváltás által felvetett igényekhez: így módon nyernek ma jogtörténeti intézmények aktuális jogpolitikai jelentőséget.

Másodszorban látni fogjuk, a tisztán dogmatikai fejtegetések rendszertani problémákhoz is elvezetnek, konkrétan a váltójog és a polgári (magán)jog viszonyához.

Harmadszorban pedig a következő tudománytörténeti áttekintés és a hozzá fűzött gondolatok megpróbálnak túllépni azon a vulgárdogmatikai, pusztán praktikus célokat szolgáló kézikönyvjogászat színvonalán, mely az éledő kereskedelmi jogáskodást általában jellemzi.

-
- 3) Az első hazai váltójogi munka Rosemann István bécsi udvari magyar ágenstől származik: Tractatus de jure cambiali juxta praestabilita apud plerasque gentes principia elaboratus. 1802, Vindobonae.
 - 4) Eörsi-Kemenes-Sárándi-Világgy: Kötelmi jog, Különös rész, XVIII. 2.: "A szocialista jogtudományt az értékpapírjog problémái nem foglalkoztatják."

van szerepe a váltó forgalomképessége szempontjából, de mégsem ennek köszönhetik a forgatható értékpapírok mobilitásukat, hanem annak az elvnek, mely a jóhiszemű papírszerzők védelmét célozza. Absztrakcióval magyarázni a kifogáskorlátozást azért nem helyes, mert még a váltó elvontsága sem akadályozza meg, hogy az eredeti hitelezővel szemben alaptalan gazdagodásra hivatkozva kifogást lehessen felhozni, másrészt jóhiszemű 3. személlyel szemben a kifogáskorlátozás messze túlhaladja azt a hatást, ami az absztrakcióból foly-
na.³⁴⁾

9. Állásfoglalás

Elérkeztünk oda, hogy a váltó különlegességének igazolására azt az elméletet használjuk fel, mely leginkább megfelel fenti fejtegetéseinknek. Ehhez azonban tovább bővítjük a vitázó nézetek tárházát a szerződéses és a kreációs elmélet modern változataival.

Az új szerződéses elmélet szerint egy forgalomba került váltó azt a látszatot hordozza, hogy érvényesen (jogszerűen) van forgalomban, melyre a jóhiszemű megszerző hagyatkozhat (Schwerin, Hueck, Rehfeld). Ez a teória Jacobis tanításából nőtt ki, mégpedig az ő egyedülálló joglátszat-elméletéből, mely szerint a váltó kiállításával egy joglátszat áll elő, ami csak a forgalomban válik valóságossá. Ez így tarthatatlan, hisz a papír kiállítása valóságos jogot keletkeztet. A valóságban a "joglátszat" csonkítja a "szerződést", a szerződéses elmélet önmagát megsemmisítve fordul át az új kreációs elméletbe.³⁵⁾

Ez utóbbi a jog írásbafoglalását teremtő aktussá emeli, mely kezdetben ugyan hiányos, de a papírra vonatkozó dologi jognak 3. személy részéről történő megszerzése révén teljessé válik. (K.A. Eckhardt, Ulmer) A joglátszat, azaz egy külső

34) Uo.

35) Gierke: Das Recht der Wertpapiere 1954. Köln 16-17. l.

tényállásra alapozott bizalom itt is, nevezetesen a papír dologi jogi megszerzésénél nagy szerepet játszik.³⁶⁾ Ez az elmélet a helyes. A jogtudománytörténet - ha módosításokkal is - igazolta Kuntze-t: a váltó nem szerződés, hanem egyoldalú, absztrakt fizetési ígéret.

Az elméletek egy része csak a váltó dologi jogi, másik része csak kötelmi oldalával foglalkozott. A váltó azonban kettős természetű, és ezt a kettősséget egyoldalú szemlélettel feloldani nem lehet. A dologi és a kötelmi jog sem önkényes elhatározás révén különült el az általános magánjog rendszerében: a szabályozott életviszonyok különbsége hozta őket létre. Ennek alapján a váltót sem kényszeríthetjük sem egyikbe, sem másikba, a váltó nem pusztán kötelem, nem pusztán dologi jog, a váltó értékpapír. Ahogy a gyémántot is csak saját porával lehet fényesre csiszolni, úgy csak váltójogi szabályok, elvek, elméletek adhatnak választ váltójogi problémákra.³⁷⁾ A korhadt, és túlhaladott szerkezetű polgári jog ilyen értelmű átszisztematizálását ma mind dogmatikai, mind tényleges gazdasági szükségsszerűségek indokolják. Ez pedig már a jogpolitika és a törvényalkotás problémája.

36) Uo.

37) Bozóky, id.m.

1. A váltó elméletek általában

A váltóra vonatkozó teóriák tehát arra keresik a választ, mi is a váltó jogi természete, miből származik a váltójogi kötelezettség. A feltevések lényegében két kérdés körül csoportosulnak: 1. a váltókötelezettség a papírban, vagy a kiállítását megelőző ügyletben gyökerezik-e; 2. a váltó kiállítása önmagában létrehozza-e a váltókötelezettséget, vagy kell azon felül egyéb cselekmény is.

A két kérdést Kuntze egyként teszi fel, azt vizsgálva, hogy a kötelezettség a kiállítást megelőző ügyletben, magában a kiállítás tényében, vagy a váltónak 3. személynek történő átadásában gyökerezik-e. Ezen az alapon készíti el időbeosztását:

1. olasz jog kora (1650-ig), a váltó csak pénzváltási eszköz,
2. francia jog kora (1848-ig), a váltó fizetési eszköz,
3. német jog kora, a váltó hitelpapír.⁵⁾

Annak ellenére, hogy helytálló, valamint tükrözi a váltó gazdasági szerepé és jogi természete közötti összefüggést, Kuntze felosztása vizsgálódásunk szempontjából nem mérvadó: célszerűbbnek látszik a különböző felfogásokat kialakulásuk sorrendjében ismertetni, melyek összefoglalása elvezethet a hatályos jog alapján kialakított állásfoglaláshoz.

2. A szerződéses-elmélet (Begebungstheorie)⁶⁾

A korántsem egységes szerződéses elmélet lényegét a következőképpen foglalhatjuk össze.

A váltó kibocsátását mindig megelőzi valamilyen ügylet, mely egyben azt a megállapodást is magában foglalja, hogy az adós

5) Kuntze beosztását ismerteti Bozóky: id.m.

6) Az elmélet hívei: Bernstein, Bindig, Bluntschli, Brinz, Brunner, Fick, Gareis, Gerber, Gierke, Goldschmidt, Hartmann, Hoffmann, Jakoli, Ladenburg, Lehmann K., Pappenheim, Renaud, Stranz, Giorgi, Vidari, Esmein, Lancour, Apáthy, stb. Zöllner, Larenz, Brox, Heuch, Neugebauer - Cordes

kötelezettségét váltó alakjában fogja megjeleníteni. Ez az előző ügylet az ún. váltó előszerződés (*pactum de cambiando*). A váltó kiállítását az alapügyletet nem mindig szünteti meg, a hitelezőnek joga van az alapügyletre visszatérni (pl. a váltó elévül, vagy megsemmisül), mert a váltó átadása még nem fizetés, nem *datio in solutum*, másrészt az adós is tehet az alapügyletből eredő kifogásokat, hisz az átadás nem bír *novatio*val. A váltó ténye tehát a szerződésből ered, a hitelező a váltó kiállításától függetlenül, az alapügyletre hivatkozva is követelheti a tartozást. A kötelezettség gyökere tehát az alapügylet, későbbi nyilatkozattevők kötelezettségének alapja pedig a váltószerződés. A nyilatkozattevő a későbbi váltóbirtokosok felé kétszeresen is kötelezett: mert szerződésileg kötelezett, és mert váltókötelezettséget vállalt. Teljesítenie azért nem kell kétszer, mert a váltó kifizetése már *datio in solutum*ot jelent. A váltó kiállítója a későbbi jogutódok felé is az alapügyletből kifolyólag kötelezett, mert nem lehet feltételezni, hogy valaki váltót állítson ki anélkül, hogy tartozna. (Ilyen az ún. szivességi váltó, mely valójában kezességet jelent.)

Az elmélet szerint a váltókiállításból magából váltókötelezettség még nem származik, szükséges a váltó átadása, átvétele. Ezt azonban a váltóbirtokosnak nem kell bizonyítania, általában vélelmezett feltétel. *

Az elmélet kialakulásának fázisai a következők.

I. Korai elméletek:

1. Permutatio, vagy emptio-venditio pecuniae absentis pro praesenti elmélet, mely a legkorábban, római jogi alapokon jött létre. A váltót pénzváltási eszköznek tekinti, szükséges kelléke a *distancia loci*.⁷⁾

7) Scaccia Sigismundus: *Tractatus de commerciis et cambio*. Róma, 1618.:

"Eligendam esse optionem, quod cambium sit emptio venditio...quia videtur magis communis."

2. A régi olasz elméletet a franciák karolják fel, megkülönböztetve a váltószerződést (contrat de change) és a váltólevelet (lettre de change), mely az előbbinek csak végrehajtási eszköze.⁸⁾

3. Franck az "Institutiones juris cambialis" c. munkájában (1721) a váltót consensualis szerződésnek tekinti. A résztvevők közötti viszony változó (megbízás, bérlet, vétel, ajándék...), sőt tekintették negotium ex variis contractibus conflatumnak is.

4. A XVIII. század folyamán alakul ki a felfogás, hogy a váltó litterális szerződés. Az első, aki ezt tanította, a pandektista Leyser⁹⁾ volt, őt követte Heineccius.¹⁰⁾

II. Későbbi elméletek:

1. Összegígéreti (Summenversprechen) elmélet. Kidolgozója Thöl,¹¹⁾ aki visszatér a szerződéses elmülethez, de szerződésnek nem a váltó kiállítása okául szolgáló alapügyletet tekinti, hanem azt, mely a váltó kiállítója és átvevője között keletkezik. A pénzfizetési ígéret absztrakt, ellenszolgáltatás hiányában is kötelező: a szerződés formális, mint a stipuláció.

2. Egyszerű szerződéses elméletek (a váltóadás és a későbbi váltóbirtokosok közti viszony magyarázatául elegendőnek tart egy szerződést):

- függőségi elmélet (Pendenztheorie): csak a váltókövetelést érvényesítő utolsó jóhiszemű váltóbirtokost tekinti másik szerződő félnek, a közbeni forgatók szerződése függőben lévő;
- forgatmányos külön jogutódlásának elmélete: csak az utolsó forgatmányost tekinti szerződő félnek;
- harmadik javára kötött szerződés elmélete: csak a rendeltvényt tekinti szerződő félnek, úgy, hogy követői szintén jogrészesek lesznek.

8) Vö.: Nagy Ferenc id.m. 7.§ I.

3. Többszerződéses elméletek (a váltóígéret több ajánlatot foglal magában, a váltó minden későbbi birtokosa az ajánlat elfogadója):

- újítási elmélet: minden átruházás novatio;
- forogató közvetítésének elmélete: a forogatóban közvetítőt lát az előzőkkel való kapcsolat céljából;
- bizonytalan személyek irányában vállalt kötelezettség elmélete: a váltóígéret ad incertas personas történik.¹²⁾

3. Papírpénz elmélet

Angliában, már a XVIII. századtól kezdve uralkodó álláspont, hogy a váltókötelezettség szorosan kapcsolódik a váltólevél sorsához. Ez az ún. banking, vagy currency elmélet, mely szerint a váltó jogi természetére nézve azonos a bankjeggyel.¹³⁾

1839-ben Lipcsében jelent meg Karl Einert "Das Wechselrecht nach dem Bedürfniss des Wechselgeschäfts im XIX. Jahrhundert" c. munkája, melynek lényege, hogy tagadja a váltó szerződéses voltát; a váltókötelezettség kizárólag a kiál-

9) Leyser Meditationes ad Pandectas c. munkájának II. kötetében (1723) Franckot bírálva jelenti ki, hogy a váltó írásbeli szerződés.

10) Heineccius: Elementa juris cambialis, 1742., 3.§ 6.

11) Thöl: Das Handelsrecht II. Band: Das Wechselrecht. 1848.

12) Az egy- és többszerződéses elméleteket legalaposabban Bozóky Géza ismerteti, aki maga is a szerződéses elmélet híve. Vö.: Bozóky id.m.

13) Chalmers: Digest of the law of Bills of exchange etc., London 1903.: "the english theory may be called the Banking or Currency theory"; továbbá Macleod: Theory and practice of banking, London 1879.

lítónak a nagyközönséggel szemben megtett egyoldalú és absztrakt fizetési ígéretén nyugszik; a váltó a kereskedők papírpénze. A váltó beváltását kiállítója éppúgy ígéri, mint a pénzét az állam. A váltó ugyan okirat, de ezen minősége csak eszköz ahhoz, hogy papírpénzül szolgálhasson. A váltóokirat az ígéret hordozója, az ígéretből eredő jog pedig dologi jog. Az elmélet magja az az állítás, hogy a váltó - mint a bankjegy - fizetési célokra használt és meghatározott pénzösszegekről szóló absztrakt értékpapír, és nem szerződés.*

4. Formatény (Formalact) elmélet

Az elmélet kidolgozója Liebe,¹⁴⁾ aki a váltó kötelmi jogi természetét hangsúlyozza, s elmélete ennyiben közös Thöl teóriájával. Liebe a váltókötelezettség formális alapját és az alapul fekvő viszonytól való függetlenségét a stipuláció analógiájával magyarázta: a váltó joghatása is a formához van kötve, mint a római formál ügyleteknél, függetlenül a felek akaratától és az alapul fekvő ügylettől. A fő hangsúlyt tehát a váltó alakjára helyezi, melynek alapján a kiállító a váltó minden későbbi birtokosa iránt is felelős.**

5. Kiadási elmélet

Az elmélet szerint nem szükséges szerződéses átadás-átvétel a kiállító és a hitelező között, de a váltó kiállítása sem elegendő az adós részéről: szükség van arra is, hogy a váltó az ő tényével vagy akaratával jusson más kezébe, azaz adja ki (emissio)¹⁵⁾. Az átadás ezen elmélet hívei szerint is vélelem, tehát annak hiányát, mint kifogást, szintén a kiállítónak kell bizonyítania. A különbség a szerződéses elmélettől tehát csak annyi, hogy a váltó megszerzőjének nem kell cselekvőképes személynek lenni (lehet gyerek vagy elmebeteg), a váltókötelezettség a kiállítás és a kiadás egyoldalú ténye

14) Liebe elméletét először az általa szerkesztett braunschweigi váltótörvény -javaslat indokolásában (1843), majd 1848-ban névtelenül kiadott "Die Allg.Deutsche Wechselordnung mit Einleitung und Erläuterun-

alapján létrejöttek tekintendő, még abban az esetben is, ha a kiállító az átvételt megelőzően meghal.¹⁶⁾

6. Kreációs vagy egyoldalú írásbeli ígéret¹⁷⁾

Az elmélet megalapítójának Kuntzét tekintjük, mert ő volt az, aki először kifejtette,¹⁸⁾ és az ő nyomán nevezzük kreációs elméletnek, mégpedig azon kijelentése alapján, hogy a kiállító a váltókötelezettséget egyoldalúan teremti, kreálja. A váltókötelezettség teljes létrejöttéhez tehát a váltó kiállításán felül az adós részéről más cselekmény nem szükséges. Ahhoz ugyan, hogy a kötelezettség hatályba lépjen, szükséges, hogy a váltó a jogosult hitelező birtokába jusson, ennek módja azonban a kötelezettség létrejöttére nézve közömbös. A kiállító akkor is kötelezve lesz, ha a papír akarata nélkül, vagy annak ellenére jut a hitelező birtokába.¹⁹⁾ A hitelezői minőség megszerzésére nézve azonban az elmélet nem egyértelmű. Ennek megfelelően megkülönböztetjük a következő nézeteket:

- detentio-elmélet,²⁰⁾ mely szerint azon felül, hogy a hitelező forgatmányosként vagy hitelezőként igazolva van,

gen" című munkáiban ismertette.

- 15) Az elmélet osztja: Unger: Zeitschr. f.d. Privat- u. öffentliches Recht. I. 372.; Stobbe: Handbuch des deutschen Privatrechts III. 106.; Staub: Kommentar zur Allg. D.W. O. 37. l.) kivéve az elfogadást (Jolly: Krit. Vierteljahrschr. II. 552. és Lehmann: id.m., aki a váltó kiállításán felül a kiállító részéről tulajdonátruházási cselekményt követel meg.
- 16) Vö.: Nagy Ferenc id.m. 8.§ III. 2.
- 17) Követőihez tartoznak: Bekker, Canstein, Carlin, Cohn, Cosack, Dernburg, Endemann, Grünhut, Randa, Siegel, Windscheid, Ihering, Klupathy, Kolosváry, Nagy Ferenc, Plósz, Szladits.
- 18) Kuntze: Die Lehre von den Inhaberpapieren, 1857. Meg kell jegyezni, hogy a felismerés Einert érdeme, és a gondolat már követőjénél, Brauernél jelentkezik (Die Allg. D.W.-O., 1849.)

a váltó pusztá bírálása is elegendő;

7 jóhiszemű birtokos-elmélet²¹⁾ szerint csak a váltó jogszerű vagy jóhiszemű birtokosa tekinthető váltóhitelezőnek;

- tulajdonosi elméletet²²⁾, mely szerint a váltóhitelezői minőség, a váltó tulajdonához van kötve.

~~- birtokos elmélet~~
Bozóky Géza ezeken felül megkülönbözteti még:²³⁾

- megszemélyesítési elmélet: a váltót, mint a követelés kifejezőkét quasi személynek tekinti, s a kibocsátó a személyes jogot változtatja tárgyivá,

- bizalmi elmélet: a váltó megszerzőjének jogosultsága abban a bizalomban rejlik, mely fennforgott, mikor a váltó alapján váltóügyletre következtetett.

19) Vö. Nagy Ferenc: id.m. 8.§ III. 3.; Bozóky Nagy Ferenc ezen állításával különösen vitázik.

20) Vö.: Unger: Inhaberpapiere 129., 136. l., Siegel: Das Versprechen als Verpflichtungsgrund im heutigen Recht, 1873. 111., 115. l., Endemann: Das deutsche Handelsrecht, 393. l.

21) Vö.: Kuntze: id.m. 303. l., Dernburg: Lehrbuch des Preussischen Privatrechts, II., továbbá Grünhut: Die Lehre von der Wechselbegebung nach Verfall, 8. l., mely alapján az elméletet "Redlichkeits-theorie"-nak is hívják.

22) Először Savigny fejtette ki (Obligationsrecht II.), majd a váltóra nézve különösen Goldschmidt (bár szerződési alapon); követőik különösen: Randa, Lehmann, Cosack, Brunner, Lyon-Caen, Fremery, Wahl, Suppino, Chalmers, Byles.

23) Bozóky: id.m.

Handwritten notes:
A váltó birtokos-elméleti.
A váltó birtokos-elméleti, azaz a váltó birtokosa a váltó hitelezője.
A váltó birtokos-elméleti, azaz a váltó birtokosa a váltó hitelezője.
A váltó birtokos-elméleti, azaz a váltó birtokosa a váltó hitelezője.
A váltó birtokos-elméleti, azaz a váltó birtokosa a váltó hitelezője.

7. Kritikai megjegyzések

Ahhoz, hogy valós képet kaphassunk a különböző váltóelméletekről, szükségesnek tartjuk az egyes elméleteket megvizsgálni, és azokat kritikai észrevételekkel ellátni.

Abból kell kiindulnunk, hogy ma a váltó fizetési eszköz és hiteleszköz. Így azok az elméletek, melyek a váltó hiteleszköz funkciójával nem számolhattak, ma már gyakorlati értékkel nem rendelkeznek. Ide a korai szerződéses elméleteket soroljuk, melyek csak történeti csemegék; értékelhető teóriát csak az egységes német váltójog körüli tudományos törekvés volt képes kitermelni.²⁴⁾

* Einert papírpénz-elmélete már megjelenésekor nagy vihart kavart. A kritika elsősorban úgy szólt, hogy a váltó nem igazi papírpénz, mert csak a beváltás feltétele mellett bír törlesztő hatállyal, nem fizetést (solutio), hanem csak fizetés helyetti adást (datio in solutum) jelent. Az elmélet valóban nem nyújt jogászilag megnyugtató magyarázatot. A váltó fő rendeltetése a beváltás, a pénzé az értékképviselő. A váltó forgalma új és új kötelezettségeket hoz létre, nem így a pénzé. Ezen túlmenően az elmélet nem tudja megmagyarázni az elévülés, vagy a kifogások problémáját. A papírpénz beváltását az állam nem ígéri, hanem kötelező fizetési eszközzé teszi azt, a váltót pedig mindenki saját akaratából fogadja el. A váltó nem tömegpapír, hanem egyéni szükségletek hozzák létre. A pénz előző birtokosai nem felelősek a későbbieknek, mint a váltónál. Einertelmélete mégis nagy jelentőséggel bír: a váltójog számára új irányt jelölt annak felismerésével, hogy a váltó nem szerződés, hanem absztrakt értékpapír.

24) Vö.: Plósz: A magyar váltójog kézikönyve, Budapest, 1877.

* * * Liebe, Thillel együtt Einert elméletét...

Einert elméletét Thöl és Liebe fejlesztették tovább, úgy, hogy váltókötelezettség származását kötelmi jog alapokon kívánták megindokolni. Ez oda vezetett, hogy minél inkább igyekeztek kifejtetni a váltó jogi természetét, annál inkább háttérbe szorult nála a váltó értékpapír jellege, és annak dologi jogi vonatkozásai. Ebből a szempontból Einerthez képest nem haladást, hanem visszaesést jelentettek. A formátény elmélet helyesen emeli ki a formát, azonban ez nem old meg mindent: nem tudja megmagyarázni az ügylet létrejöttét, a szerződéstől való különbségét. Az összegígéreti elmélet ellen szól pl. az, hogy a későbbi birtokosnak a kötelezettek úgy felelnek, mintha magukat közvetlenül irányában kötelezték volna el. Egyik nézet sem magyarázza meg továbbá, hogy a követelés léte miért van papírhoz kötve, miért szerezheti meg 3. személy a követelési jogot a hitelező akarata nélkül is. Az elméletek közti vitában a legnagyobb küzdelem a szerződéses és a kreációs elmélet között folyt, mivel e két elmélet próbált jogilag legmegalapozottabb választ adni a kérdésekre.

Úgy a szerződéses, mint a kiadási elméletnek fő hibája, hogy a váltókötelezettség keletkezését a váltón kívüli tényhez köti, ami egyrészt ellentétben áll azzal, hogy a váltókötelezettség a váltólevélből származik, másrészt a váltóforgalomra is hátrányos, mert a váltó megszerzőjétől olyan tény vizsgálatát követeli, mely nyilvánosan nem ellenőrizhető.²⁵⁾ Másként, ha a váltó szerződések láncolatát igazoló okirat, akkor az obligationis causa civilis bizonyítása nehézkes, néha lehetetlen. Mutschenbacher²⁶⁾ a következő kifogásokat teszi: ha passzív váltóképességgel nem rendelkező állít ki váltót, de a többiek mégis kötelezettek lesznek, szemben áll

25) Vö.: Nagy Ferenc: id.m. 53. l.

26) Mutschenbacher: A magyar váltójog gyakorlatilag és elméletileg Pécs, 1895. 44-51. l.

azzal a szabállyal, hogy ha a főszerződés érvénytelen, érvénytelen a mellékszerződés is; ha a váltót közönséges polgári jogi engedménnyel ruházzák át, az engedményes mégis váltójogilag forgathat tovább, szemben áll a nemo plus juris elvvel; ha valaki több példányban fogad el váltót, mindegyikért felel, ellenkezik azzal az elvvel, hogy szabad akaratot kizáró tévedés szerződési kötelezettséget nem szülhet.²⁷⁾ A felfogást továbbá alapjaiban cáfolja az, hogy a papír egyoldalú, sőt jogilag nem igazolt birtokbavétele bemutatóra szóló értékpapíroknál (pl. váltó üres forgatmánnyal) önmagában elegendő a hitelezőség megállapításához.

A kreációs elmélettel szemben a szerződéses teória hívei elsősorban azt vetik fel, miként tehet valaki fizetési ígéretet, ha hiányzik az, akivel szemben az ígéretet kész megtenni. Olyan ez, mintha valaki pénzt dobálna ki az ablakon. A váltó kiállítását történhet ugyan hitelező nélkül, de csak azzal a célzattal, hogy hatása egy jövőbeli hitelezővel szemben legyen. Ha a váltót ellopják vagy elveszítik, a tolvaj vagy a megtaláló pedig jóhiszemű harmadikra forgatja, a váltó nem azért érvényesíthető, mert a kibocsátó egyoldalú kötelezettséget vállalt, hanem azért, mert casus nocet dominus.²⁸⁾

8. A váltókötelezettség különlegessége

A váltóelméletek létrejöttének indoka a váltókötelezettség különlegességében áll. Ezért mielőtt megkísérelnénk helytálló módon meghatározni a váltókötelezettség elméleti alapját, célszerű kitérni a hatályos jog alapján azokra a kö-

27) Mutschenbacher megkonstruálja a maga vegyes elméletét, mely szerint a váltó "szerződésszerű rendeleti magánértékpapír". Megsemmisítő kritikája: Nagy Ferenc id.m. 49. l.

28) Vö.: Bozóky id.m.

rülményekre, melyek megvilágítják, hogy miért is különleges a váltókötelezettség.

A váltó értékpapír. A Ptk szerint a pénzkövetelésről szóló értékpapír kiállítója feltétlen (!) és egyoldalú (!) kötelezettséget vállal arra, hogy ő maga vagy az értékpapírban megnevezett más személy az értékpapír ellenében meghatározott pénzösszeget szolgáltat az értékpapír jogosultjának. Értékpapírnak csak olyan okirat tekinthető, mely jogszabályban meghatározott kellékekkel rendelkezik, és kiállítását jogszabály lehetővé teszi. Értékpapírban meghatározott követelést érvényesíteni, arról rendelkezni, azt megterhelni csak az értékpapír által és csak annak birtokában (!) lehet. Ha jogszabály másként nem rendelkezik, az értékpapír átruházásával az értékpapírból eredő valamennyi jog (!) átszáll az új birtokosra, függetlenül attól, hogy az átruházó milyen jogokkal rendelkezett (!). Értékpapír valamely dologra vonatkozó tulajdonjogról vagy más jogról, illetőleg tagsági viszonyból eredő jogról is ki lehet állítani.²⁹⁾

A citátumból a következő jelenségeket kell kiemelni: a jogmegszerzés, az alaki legitimáció, a kifogáskorlátozás és az absztrakció problémáját.

a) A váltó jogosultja (hitelezője) ezek szerint a váltó birtokosa és nem a tulajdonosa. Természetesen nem kizárt, hogy a váltó birtokosa egyben tulajdonos is legyen, sőt ezt tekinthetjük általánosnak: a törvény helyesen a kivételest teszi szabályozás tárgyává, meghagyva a lehetőséget az általános érvényesülésének. Megállapításunkat a váltó megsemmisítés intézménye³⁰⁾ különösen jól indokolja, mely lényegében a tulajdonosnak nyújt védelmet a birtokossal szemben. A birtokvédelem az értékpapírr jog tárgykörében is csak a tulajdonosvédelem eszköze.

29) Ptk 338/A-C §.

30) Vö.: 105/1952. (XII.28.) Mt. sz. r. 40-45.§

b) Az általános polgári jogi szabályok szerint végbemenő jog átruházás engedménnyel történik. Az engedmény anyagi legitimációt kíván, azaz érvényesíti a nemo plus iuris elvet, és megköveteli, hogy a jog megszerzője vita esetén igazolja jogosultságának fennállását és terjedelmét. E már említett obligationis civilis causa bizonyítása azonban nehézkes. A váltójog fejlődése során ezért - a kereskedelmi jog igényeinek megfelelő gyorsaság, mobilitás és forgalom biztonsága elvek érdekében - felmentette a jogosultat az anyagi legitimáció alól, megelégedve az alakai legitimációval (Váltót. 16.§). Ez azt jelenti, hogy az adós (kibocsátó) mindenkinek fizethet, aki a papírt bemutatja, illetve nemcsak jogosult, de köteles is, az alakilag legitimált hitelezőnek teljesíteni, továbbá minden 3. személy a váltóval együtt a benne foglalt összes jogot megszerzi: a vélelem, a joglatszát a 3. személy javára is szól.³¹⁾

c) A jog mobilitásának volna akadálya, ha a jog tartalmát adós és hitelező közötti egyéb megállapodásokból folyó kifogásokkal lerontható volna. (Ez történhet az engedménynél.) Ezt küszöböli ki a kifogáskorlátozás intézménye, mely alapján a váltó megszerzőjével szemben csak olyan kifogások hozhatók fel, melyek az okirat érvényességét érintik, vagy az okirat tartalmából meríthetők.³²⁾ Mindezek következtében azt mondhatjuk, hogy a váltókövetelés így teljesen elszakadt a causa befolyásától, a fizetési ígéret önállóvá, abszolúttá vált.³³⁾

d) A fenti jelenségek kétségkívül a váltókötelezettség absztraktságához vezetnek el. Kérdéses azonban, hogy ez az absztrakció ok vagy következmény-e? Elterjedt nézet ugyanis, hogy a kifogáskorlátozás intézménye a kötelezettségvállalás absztrakt jellegéből folyik. Az elvontságnak valóban

31) Kunéz: id.m. 262-263.l.

32) 1/1965. (I.24.) IM.r. 17.§

33) Magyar magánjog (főszerkesztő: Szladits) IV., XIII. Túry Sándor Kornél: Elvont kötelmek. 3.§